

ganizował Konferencję Filozoficzną w Zakopanem (zimą 1947/1948 roku). W czasie podróży do Zakopanego, skradziono mu owoc ostatnich lat pracy naukowej: manuskrypt *Metodologii nauk przyrodniczych* i monografii o patrystyce.

Zmarł nagle 2 kwietnia 1948 roku w Końskich (w domu syna-lekarza) i tam został pochowany. Pozostawił w rękopisie opracowany w ostatnich latach życia *Słownik filozoficzny*. Zapowiedziane wydanie wstrzymał reżim stalinowski, co do którego Zawirski żywił przez pewien czas złudne nadzieje, że zezwoli na nieskrępowaną działalność naukową. Ślady tych złudzeń można znaleźć w wygłoszonym 1 grudnia 1945 roku w YMCA w Krakowie odczycie „O współczesnych kierunkach filozofii”, w którym z pewną rewerencją wyrażał się o komunistycznej ideologii.

Bertrand Russell wspominał w swojej *Autobiografii*, że wie o szczęściu zaledwie ludziach, którzy przestudiowali do końca *Principia Mathematica*. „Trzech z nich – jak utrzymywał – to byli Polacy”. Nie jest wykluczone, że miał na myśli m.in. Zawirskiego.

Jacek J. Jadacki

Poglądy

Postulaty metodologiczne

Uprawiając naukę powinniśmy się, zdaniem Zawirskiego, kierować trzema postulatami: postulatem minimalizmu, postulatem scjentyzmu i postulatem redukcjonizmu.

Postulat minimalizmu żąda od uczonego ostrożności i otwartości. Uczony powinien unikać pochopnego rozstrzygania zagadnień, wobec których stoi, i zarazem być gotowy w pewnych okolicznościach do poniesienia przyjętych rozstrzygnięć. Nauce obca jest, według Zawirskiego, brawura i dogmatyzm: pośpiech i zamkniętość światopoglądowa.

Postulat scjentyzmu nakazuje posługiwać się w całej nauce – także w filozofii – wyłącznie metodami aprioryczno-empirycznymi, stosowanymi w naukach ścisłych: dedukcją i indukcją. Zawirski dopuszczał przy tym dwa źródła poznania: ekstraspekcję i introspekcję; podzielał pogląd, że usunięcie tej ostatniej prowadziłoby do paradoksów, gdyż dane empiryczne są pierwotnie subiektywne. Za nienaukowe uważał Zawirski poznanie ejdetyczne i intuicyjne, choć dostrzegał w intuicji źródło pomysłów. Nie jest natomiast jasny status, przypisywany przez Zawirskiego identyfikacji, którą skądinąd miał za najważniejszy proces poznawczy.

Postulat redukcjonizmu zaleca sprowadzanie wszędzie tam, gdzie to możliwe, (pozornie) różnych pojęć do wspólnych podstaw: pojęć i zasad pierwotniejszych. W ten sposób osiąga się unifikację języka i twierdzeń w tym języku wygłaszanych. Szczególnie ważną odmianą redukcji jest redukcja terminów i tez teoretycznych do terminów i tez empirycznych. Według Zawirskiego możliwa jest w tym wypadku jedynie redukcja implikacyjna, a nie – ekwiwalencyjna.

Zawirski badał szczegółowo możliwość redukcji w trzech dziedzinach: w psychologii, w fizyce i w matematyce.

W psychologii starał się wykazać, że wszystkie zasady kojarzenia przedstawień dadzą się sprowadzić do zasady styczności (całkowitej lub częściowej, zewnętrznej lub wewnętrznej).

W fizyce odrzucił możliwość sprowadzenia do innych zasad zasady przyczynowości. W szczególności podał w wątpliwość pogląd, jakoby zależność kauzalna dała się wyeliminować na rzecz zależności inferencyjnej, albo funkcjonalnej (którą – niesłusznie zresztą – uważał za jedno-jednoznaczną) czy koegzystencyjnej, bez daleko idących modyfikacji, »naciągania« odpowiednich pojęć.

W matematyce natomiast, akceptując osłabiony logicyzm, uznawał możliwość sprowadzenia jej pojęć (pierwotnych) do pojęć logicznych – przy niesprowadzalności niektórych zasad – w szczególności matematycznych pewników istnienia (np. aksjomatów nieskończoności czy wyboru). Sam usiłował przeprowadzić redukcję rachunku prawdopodobieństwa do logiki wielowartościowej. Miał przy tym jednak wątpliwości, czy zdania prawdopodobne – w każdym razie jeśli się je uzna za zdania o prawdopodobieństwie pewnych zdań – mogą być traktowane na równi ze zdaniami prawdziwymi i fałszywymi. Analizował też z tego punktu widzenia relację między logiką klasyczną i intuicjonistyczną.

Anna Lissowska

Logika klasyczna i intuicjonistyczna

Referując prace Brouwera i Heytinga dotyczące matematyki i logiki intuicjonistycznej, Zawirski pisze m.in.: „Badając [...] prawa logiki dwuwartościowej przekonamy się, że tylko niektóre z nich będą prawdziwe w logice Brouwera; inne okażą się tylko możliwe” (1946, s. 201)*. W związku z tym

* Wykaz prac Zygmunta Zawirskiego, a także cytowane prace innych autorów patrz s. 106.